20. ΜΙΚΡΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΙΣ ΚΡΗΤΗΝ

(Πίν. 162 - 167)

Ἐκ τῶν ἐκτελεσθεισῶν δι' ἐμοῦ καὶ διὰ πιστώσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐργασιῶν περισυλλογῆς καὶ μικρῶν ἀνασκαφῶν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ 1966 ἡ σημαντικωτέρα ὑπῆρξεν 1) ἡ ἀνασκαφὴ ἑνὸς μεγάλου κυκλικοῦ θολωτοῦ τάφου πρωτογεωμετρικῶν χρόνων ἀνευρεθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν μηχανικῆς καλλιεργείας παρὰ τὴν Γόρτυνα Μεσαρᾶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς (πίν. 162α.β καὶ 163α.β) καὶ πλησίον τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ τάφος εἶναι εἷς τῶν σημαντικωτέρων τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου ἐν Κρήτῃ, διατηρεῖται δὲ ἄθικτος μὲ ὁλόκληρον τὴν θόλον ἐκτὸς μικροῦ ἀνοίγματος γενομένου εἰς τὴν κορυφὴν διὰ μετακινήσεως μιᾶς πλακὸς ὑπὸ τοῦ ἀρότρου.

Ὁ τάφος εἶναι κυψελοειδὴς καὶ ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπιμελῶς μὲ μικροὺς καὶ μεγάλους πλακοειδεῖς λίθους, ἱκανῶς λαξευμένους κατὰ τὴν ὁρατὴν αὐτῶν πλευρὰν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου καὶ μὲ μικρὰ λιθάρια τοποθετημένα εἰς τὰ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων λίθων κενά. Οὗτοι ἀπαρτίζουν εἴκοσι δόμους ἀρκούντως κανονικούς. Ὁ τάφος ἔχει ἐσωτερικῶς διάμετρον 2.70 μ. καὶ ὕψος 3 μ., εὑρίσκεται δὲ εἰς ἐπίπεδον ἔκτασιν ἔχουσαν μικρὰν κλίσιν πρὸς Βορρᾶν καὶ ἦτο ὑπόγειος. Ἡ σωζομένη κορυφὴ τῆς θόλου εὑρίσκεται σήμερον εἰς βάθος μόνον 15 ἑκ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους· ἀσφαλῶς οὗτος κατ' ἀρχὰς θὰ ἐξεῖχε κατά τι τῆς ἐπιφανείας, ἀλλ' ἀφῃρέθησαν κατὰ καιροὺς οἱ λίθοι τοῦ ὑπεργείου τμήματος.

Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ὑπάρχει στενὴ καὶ χαμηλὴ εἴσοδος πλάτους 0.50 καὶ ὕψους 1 μ., εἰς ἣν ἄγει στενὸς καὶ βραχὺς δρόμος. Ἡ εἴσοδος ἔχει κατώφλιον καὶ παραστάδας μονολιθικάς, ἀκανονίστους, συμπληρουμένας μὲ πλακοειδεῖς λίθους, ἐκλείετο δὲ εἰσέτι μὲ πλάκα ὕψους 1.30 μ. προσαρμοζομένην εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ δρόμου. Ἄνωθεν τοῦ ὑπερθύρου, ὅπερ ἔχει μῆκος 0.88 μ., πλάτος 0.50 μ. καὶ πάχος 0.15 μ., σώζονται ὀκτὼ δόμοι τοῦ τοιχώματος τοῦ τάφου, σχηματίζοντος κανονικόν, λαξευτὸν «πρόσωπον» ἐντὸς τοῦ δρόμου.

Τὰ ἐντὸς τοῦ τάφου τεφροδόχα ἀγγεῖα ἀνήκουν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς προχωρημένους πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους (πιθανῶς εἰς τὰς φάσεις, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζονται ὡς «μέση πρωτογεωμετρικὴ Α» καὶ «ὑστέρα πρωτογεωμετρικὴ Α» ὑπὸ τοῦ Brock, Fortetsa, σ. 143), ἀποτελοῦν δὲ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

σύνολον γενικῶς ὁμοιογενές. Ἦσαν κατακεκλιμένα ἢ σπανιώτερον ὄρθια καὶ ἰσχυρῶς ὠξειδωμένα λόγῳ τῶν εἰσερχομένων διὰ τῆς θόλου ὀμβρίων ὑδάτων. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἀκέραια ἐκτός τινων εὑρεθέντων κυρίως κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου, ἅτινα πιθανῶς ἐθραύοντο ὑπὸ τῶν διερχομένων κατὰ τὰς ἑκάστοτε νέας ταφάς. Ὁ τάφος δὲν περιεῖχε πολὺ χῶμα ἐσωτερικῶς, καλύπτον τὰ ἀντικείμενα, δεδομένου ὅτι, ὡς εἴπομεν, ἡ θόλος διετηρεῖτο εἰς τὴν θέσιν της καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὑπῆρχε μικρὰ ἐπίχωσις, ἐντὸς τῆς ὁποίας, ὡς θὰ ἴδωμεν, εὑρέθησαν μικρά τινα ἀγγεῖα.

Ἡ κεραμεικὴ (πίν. 164, 165 καὶ 166α) περιλαμβάνει ἀμφορεῖς, τριώτους ἢ διώτους πίθους (ὧν εἷς μὲ ἐκφυλισμένον ἀνάγλυφον σχοινίον εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ), κρατῆρας μὲ πόδα ἢ ἄνευ ποδός, μονώτους σκύφους, κάλπας (ὧν μία μὲ διπλᾶς λαβάς), πρόχους μὲ στρογγύλον ἢ τριφυλλοειδὲς στόμιον, μικρὰ σφαιροειδῆ ἀγγεῖα μὲ δύο ὁριζοντίας λαβὰς καὶ ὑδρίας. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἓν θολωτὸν πῶμα μὲ τοξοειδῆ λαβήν, μικρότερα κωνικὰ πώματα καὶ ἓν πήλινον σφονδύλιον, ἀσφαλῶς ἐκ γυναικείας ταφῆς.

Πολλὰ ἐκ τῶν τεφροδόχων ἀγγείων ἤτοι τῶν πίθων, ἀμφορέων καὶ καλπῶν περιεῖχον ἐκτὸς τῶν κεκαυμένων ὀστῶν μικρὰ ἀγγεῖα, προχοΐδια, μικρὰ σφαιροειδῆ δίωτα, κρατηρίδια, κύπελλα καὶ σιδηρᾶ ὅπλα λίαν ὠξειδωμένα ἀνήκοντα ἀσφαλῶς εἰς ἄνδρας. Ταῦτα εἶναι μακραὶ αἰχμαὶ λογχῶν (πρβ. Brock, ἔ. ἀ. πίν. 171 ἀριθ. 1620), ἐνίοτε σκοπίμως κεκαμμέναι πρὸς ἐξοικονόμησιν χώρου, καὶ ξίφη (πρβ. αὐτ. ἀριθ. 1638). Πόρπαι δὲν εὑρέθησαν. Ἓν μικρὸν χαλκοῦν ἔλασμα σῶζον τοὺς ἥλους, πιθανῶς ἐκ ξυλίνου σκεύους, εὑρέθη ὁμοίως ἐντὸς τεφροδόχου ἀγγείου. Εἷς εὐρύστομος πίθος ἐκλείετο ἀντὶ πώματος μὲ πλάκα λιθίνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵστατο εἷς μόνωτος σκύφος. Μία μεγάλη ὑδρία ἵστατο ἐπὶ τῆς λαβῆς τριώτου ἀμφορέως στηριζομένη καὶ εἰς τὸ τοίχωμα τοῦ τάφου. Μία πρόχους εἶχεν ἐνσφηνωθῆ εἰς τὸ στόμιον ἑνὸς ἀμφορέως.

Τέσσαρα κύπελλα εὑρέθησαν παρατεταγμένα ἐπὶ τοῦ δαπέδου κάτωθεν τῶν λοιπῶν ἀγγείων, μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῶν, κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ τάφου. Εὑρέθη ἐπίσης στρογγύλον ἐπίπεδον πῶμα (;) μετὰ κοίλης λαβῆς, ἥτις δυνατὸν νὰ ἐχρησίμευεν ὡς κηροπήγιον (πρβ. M. Seiradaki, Pottery from Karphi, BSA 55, 1960, πίν. 10c) καὶ μετὰ χαρακτῆς διακοσμήσεως κλάδων καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δαπέδου πέντε κρατηρίδια, τὸ ἓν ἐντὸς ἄλλου εἰς δύο ὁμάδας ἐκ τριῶν καὶ δύο κρατηριδίων. Σιδηρᾶ τινα ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα ὅμοια πρὸς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα εὑρέθησαν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ δαπέδου προσπεφυκότα καὶ παραμορφωμένα λόγῳ ὀξειδώσεως. Ἓν ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι εἶναι σφυροπέλεκυς (νῦν «βαρειὰ») καὶ ἕτερον πεπλατυσμένον, ἴσως πρίων. Καίτοι τὰ ἀνωτέρω εὑρέθησαν κάτωθεν τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως, περὶ ἧς εἴπομεν, δὲν φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς παλαιοτέραν φάσιν,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

ἐκτὸς ἴσως τοῦ χαρακτοῦ «πώματος». Τὰ κρατηρίδια καὶ τὰ κύπελλα ταῦτα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν τεφροδόχων ἀγγείων ἢ παρ' αὐτά[1], πιθανῶς δὲ ἡ παρουσία των ὀφείλεται εἰς τελετουργικήν τινα πρᾶξιν γενομένην μετὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τάφου καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως χρήσεως αὐτοῦ. Ὀστᾶ ἢ τεφροδόχα ἀγγεῖα δὲν εὑρέθησαν μετ' αὐτῶν.

Ἡ γραπτὴ διακόσμησις τῶν ἀγγείων περιλαμβάνει ταινίας, συγκεντρικοὺς κύκλους καὶ ἡμικύκλια, «πτερὰ ἀνεμομύλου», ἄβακας, καθέτους ραβδώσεις, ραβδωτὰ τριγωνίδια καὶ ρόμβους, ἐνίοτε συντεθειμένα εἰς «μετόπην». Τὰ κρατηρίδια καὶ τὰ κύπελλα ἔχουν τὴν συνήθη καστανὴν βαφήν, ἥτις καλύπτει τὸ ἀνώτερον τμῆμα τοῦ ἀγγείου ἢ τομεῖς αὐτοῦ.

Εἰς τὴν «πρώιμον πρωτογεωμετρικὴν Α» φάσιν δύνανται νὰ ἀνήκουν μετὰ μείζονος βεβαιότητος μόνον ὁ εὑρεθεὶς (μοναδικὸς) εἰς τὸν τάφον ψευδόστομος ἀμφορίσκος (πίν. 166α)[2] μὲ κλειστὸν στόμιον, ὁ μνημονευθεὶς δίωτος πίθος (πίν. 164α, ἀριστερὰ) μὲ ἐκφυλισμένον ἀνάγλυφον σχοινίον, χονδροειδὴς ὢν καὶ ἀκόσμητος, καὶ εἰς «τρίωτος ἀμφορεύς» (πίν. 164β, μέσον). Ἅπαντα τὰ ἀγγεῖα ταῦτα συνεχίζουν προφανῶς τὴν ὑπομυκηναϊκὴν παράδοσιν χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι καὶ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τάφου ἐγένετο κατὰ τὴν πρώιμον αὐτὴν φάσιν. Ἡ ἀπουσία τοῦ πίθου μὲ εὐθέα τοιχώματα ἀφ' ἑτέρου καὶ περισσότερον περιτέχνων σχημάτων καὶ πλουσιωτέρας διακοσμήσεως, σπειρῶν ἢ πλοχμῶν, δεικνύει ὅτι εἶναι ἀπίθανον νὰ συνεχίσθῃ ἡ χρῆσις τοῦ τάφου κατὰ τὴν ἑπομένην «πρωτογεωμετρικὴν Β» περίοδον.

2) Ἀνεσκάφη ἀποθέτης ΜΜ Ι χρόνων παρὰ τὸ Κεραμοῦτσι Καβροχωρίου, δυτικῶς τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις παλαιότερον εἶχεν ἀποδώσει κατὰ τὴν καλλιέργειαν χαρακτηριστικὰ κυπελλίδια, πρόχους καὶ εἰδώλιον (πίν. 166β καὶ 167α). Ἡ παροῦσα ἔρευνα ἀπέδωσε σημαντικὸν ἀριθμὸν ὀστράκων,

---

[1] Τὰ κρατηρίδια ἐκ τοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος ἀνήκουν εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ὑψηλὸν τύπον π. χ. V. Desborough, Protogeometric Pottery, πίν. 31 κάτω δεξιὰ καὶ ὄχι εἰς τὸν εὐρὺν καὶ χαμηλὸν ὑπομυκηναϊκὸν τύπον ὡς τὰ αὐτ. πίν. 10, ἀριθ. 513, 464, πρβ. καὶ C. G. Styrenius, Submycenaean Studies 1967, εἰκ. 4. Ὁ τύπος μας φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐπεβίωσεν ἐπὶ μακρόν, ἀφοῦ οὗτος ἐμφανίζεται ἀκόμη εἰς τὸ ὡραῖον, ἀδημοσίευτον «πρωτογεωμετρικὸν Β» σύνολον τοῦ Τεκέ, ὅπερ περισυνέλεξεν ὁ Ν. Πλατων.

[2] Οἱ ψευδόστομοι ἀμφορίσκοι, οἵτινες ἀπαντοῦν εἰς τὴν «πρώιμον πρωτογεωμετρικὴν Α» ὁμάδα τῆς Κρήνης τῆς Κνωσοῦ, Evans, The Palace of Minos II, σ. 136 εἰκ. 69, ἐξαφανίζονται, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν «πρωτογεωμετρικὴν Β» περίοδον. Πρβ. τὸ ἐπίσης «πρωτογεωμετρικὸν Β» σύνολον τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου, ὁπόθεν οὗτοι ὁμοίως ἀπουσιάζουν (πρβ. Στ. Αλεξιου, Κρητικὰ Χρονικὰ 4, 1950, σ. 449 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἡ μινωικὴ θεὰ μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, αὐτ. 12, 1958, σ. 278). Ἐκ τοῦ συνόλου ἡμῶν ἀπουσιάζουν ἐπίσης οἱ κάλαθοι, τοῦτο εἶναι ὅμως ἴσως συμπτωματικόν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

παλαιοανακτορικῶν ἀγγείων. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἀποθέτου ἀγροτικοῦ μινωικοῦ ἱεροῦ τῶν ΜΜ Ι χρόνων.

3) Ἀνεσκάφησαν δύο λαξευτοὶ ὀρθογώνιοι τάφοι ἑλληνιστικῶν χρόνων (πιθανῶς 3ου π Χ. αἰ.) παρὰ τὰ Σπήλια Ἡρακλείου νοτίως τῆς Κνωσοῦ πλησίον τῆς θέσεως Σεράγια. Οἱ τάφοι, τῶν ὁποίων τὸ δάπεδον εὑρίσκεται εἰς βάθος 1.60 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἔχουν διαστάσεις 1×1.70 ὁ εἷς καὶ 1.30×1.80 ὁ ἕτερος. Εἰς τὸ δάπεδον ἑκατέρου τάφου καὶ παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἀβαθὴς λάκκος πλάτους 0.40 - 0.50 μ. περιέχων τὸν νεκρόν .Οἱ νεκροὶ ἔκειντο ἐκτάδην μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Νότον καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ἥβης. Ὁ εἷς τῶν νεκρῶν, ὁ τοῦ βορειότερον κειμένου τάφου, εἶχε παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ μελαμβαφὲς ὑψίλαιμον, ἄωτον ἀγγεῖον, ἀνεστραμμένον (πίν. 167β.γ). Δυτικῶς τῶν τάφων καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 μ. ἀπ' αὐτῶν ἠρευνήθη μακρὸς τοῖχος μήκους 15.40 μ. μὲ μέγιστον πλάτος 0.90 μ. ἐκ μεγάλων λαξευτῶν κατὰ τὴν πρόσοψιν ὀγκολίθων, ἀποτελῶν πιθανῶς τμῆμα περιβόλου τῆς νεκροπόλεως. Ὁ τοῖχος ἔκειτο εἰς βάθος 0.55 μ. Ἡ νεκρόπολις αὕτη ἀναμφιβόλως ἀνῆκεν εἰς τὴν Κνωσόν, ὡς καὶ οἱ εἰς μικροτέραν ἀπόστασιν ἐξ αὐτῆς ὁρατοὶ λαξευτοὶ τάφοι ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων παρὰ τὴν γέφυραν Ἁγίας Εἰρήνης.

Εἰκ. 1. Ἀνδριὰς ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ Χερσονήσου.

4) Ἐκ Χερσονήσου περισυνελέγη καὶ μετεφέρθη εἰς Ἡράκλειον ἀξιόλογον μαρμάρινον ἄγαλμα ὕψους 1.48 μ. παριστῶν ἄνδρα φέροντα ἱμάτιον καταλεῖπον γυμνὸν τὸ πλεῖστον τοῦ κορμοῦ. Ἐλλείπει ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες (εἰκ. 1). Τὸ ἄγαλμα ἀπέκειτο ἀπὸ ἐτῶν εἰς φράκτην βορείως τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα, ἐξ ἧς εἶχε προέλθει καὶ τὸ γνωστὸν ἄγαλμα τὸ ἐκτεθειμένον εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπερ εἶχε χαρακτηρισθῆ ἀρχικῶς ὡς ἀπεικονίζον τὴν Ἰουλίαν Δόμναν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

Περισυνελέγησαν ὁμοίως δύο σφραγῖδες ἐκ Κνωσοῦ, ὧν μία ἀμυγδαλοειδὴς μετὰ κυκλίσκων, ἡ δὲ ἑτέρα φακοειδὴς μὲ παράστασιν ζώου, τμήματα εἰδωλίων, ψῆφοι, πήλινος λύχνος μεσομινωικῶν χρόνων, μικρὰ πηλίνη ἀρχαϊκὴ κεφαλή, χαλκᾶ νομίσματα ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, εἷς ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς κλπ.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α. Ὁ θολωτὸς τάφος τῆς Γόρτυνος, ὁρώμενος ἔξωθεν καὶ ἄνωθεν, μετὰ τοῦ δρόμου.

β. Ὁ θολωτὸς τάφος τῆς Γόρτυνος ὁρώμενος ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ δρόμου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α. Ἡ εἴσοδος τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος
μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πλακός.

β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θολωτοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος
μὲ τὰς τεφροδόχους κάλπας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α

β

α - β. Κεραμεικὴ ἐκ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α

β

α - β. Κεραμεικὴ ἐκ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α. Κεραμεικὴ ἐκ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος.

β. Πρόχους καὶ κύπελλα ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀποθέτου Καβροχωρίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111

α. Παλαιοανακτορικὸν εἰδώλιον ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀποθέτου Καβροχωρίου.

β. Ἀγγεῖον ἐξ ἑλληνιστικοῦ τάφου παρὰ τὰ Σπήλια Ἡρακλείου.

γ. Νεκρὸς ἐντὸς ἑλληνιστικοῦ τάφου παρὰ τὰ Σπήλια Ἡρακλείου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/09/2024 05:48:09 EEST - 18.190.153.111